

«Atti del Convegno Studi Lunensi e prospettive sull'Occidente Romano. Lericì, settembre 1985», *Quaderni del Centro di Studi Lunensi* 10-11-12 (1985-1987), Luni 1987, 3 vols., 668 pp.

Després de tres anys d'absència, han tornat a aparèixer durant l'any 1987 els *Quaderni del Centro di Studi Lunensi* de Luni, amb la manifesta voluntat, no solament de cobrir el buit editorial de 1985-1987, sinó de fer-ho posant al dia i, per què no, rellançant els estudis sobre la ciutat de Luni i el seu entorn. Apareixen de cop tres volums dels *Quaderni* (els que correspondrien als anys 1985, 1986 i 1987, núms. 10, 11 i 12) que recullen d'una manera força exemplar, encara que amb un cert retard, les actes del *Convegno di Studi Lunensi e prospettive sull'Occidente Romano*, sostingut durant el mes de setembre de 1985 a Lericì, sota l'organització de l'actíu Centre d'Estudis de Luni, amb la col·laboració significativa de l'École Française de Roma (el col·loqui es va anomenar italo-francès, tot i que, com és força lògic suposar, també hi van haver importants contribucions d'estudiosos d'altres nacionalitats).

El col·loqui, a la vista general del que ofereixen les seves actes, va voler abastar, pel cap baix, dues fites: actualitzar i revisar les reflexions dels estudiosos sobre Luni, amb la base de les noves dades arqueològiques que aporta la ciutat

des de 1975; i analitzar, molt més a fons del que s'havia fet fins ara, la projecció de relacions entre la zona de Luni i la resta d'entorn occidental sota influència romana. Certament hi ha aportacions que surten un xic d'aquests dos eixos, però el corrent principal s'orienta en aquest sentit. Potser no es tracta tant de potenciar l'estudi de noves dades arqueològiques (les descobertes tampoc no han estat tan nombroses), com de recollir de manera adequada la inquietud de producció bibliogràfica que Luni i la zona lligur provoquen d'uns anys ençà.

En aquest sentit, les actes (dividides en tres volums que editen les contribucions i intervencions de cada un dels tres dies que durà el col·loqui) recullen treballs importants sobre diferents aspectes concrets de la colònia *Luna*, com ara els del prof. F. Coarelli de Perugia, sobre *La fondazione di Luni. Problemi storici ed archeologici* (vol. I, pp. 17-36); el de la prof. M. Pia Rosignani de Milà, sobre *Gli edifici pubblici nell'area del Foro di Luni* (vol. I, pp. 123-148); el d'un dels més grans impulsors de la investigació arqueològica a Luni, a través del Centro di Studi Lunensi, Antonio Frova, sobre *La produzione di scultura a Luni* (vol. II, pp. 223-250); el de les profs. M. Paula Lavizzari de Pavia i D. Gandolfi de Bordighera, que recullen les dades de la *Ceramica e scambi commerciali a Luni*; la primera se centra en el final de l'època republicana i els inicis de la imperial (vol. II, pp. 251-260) i la segona, en les etapes central i final de l'imperi (vol. II, pp. 261-288); se-

gueix la línia cronològica, bé que centrant-se només en la Catedral de Santa Maria, la prof. S. Lusuardi de Milà, amb una comunicació sobre *Luni paleocristiana e altomedievale nelle vicende della sua cattedrale* (vol. II, pp. 289-320); el del prof. B. Ward Perkins d'Oxford, sobre *Early medieval Luni: results and problems* (vol. II, pp. 339-350); i dues aportacions específiques sobre els marbres de Luni: de T. Mannoni de Gènova, sobre els *Primi probabili impieghi del marmo lunense e il Portus Lunae*, i d'E. Dolci de Carrara, sobre *I marmi lunensi: tradizione, produzione, applicazione* (vol. II, pp. 395-404 i 405-463, respectivament); i per acabar de definir alguns altres dels molts aspectes que es podrien concretar sobre Luni, la contribució de G. Ratti del *Centro di Studi Lunensi* sobre *Produzioni locali e materiali d'importazione nella ceramica d'uso comune a Luni* (vol. III, pp. 465-496); la de M.G. Angeli Bertinelli sobre *Gli imperatori romani del III secolo d.C. (sic!) nelle iscrizioni lunensi* (vol. III, pp. 525-540) i d'A. Bertino sobre *Due periodi critici nella storia di Luni*, on parla del moment de decadència definitiva de Luni romana, segles III-IV, i de Luni altomedieval, segles X-XII (vol. III, pp. 541-554).

Altres contribucions analitzen aspectes de la relació de Luni dins de la zona lligur o en referència a d'altres zones geogràfiques de l'imperi romà, i també d'altres punts de la regió, com són les del prof. G. Achille Mansuelli de Bologna, sobre *Luni e il confine settentrionale dell'Etruria* (vol. I, pp. 9-16); de P.

Gros d'Ais de Provença, sobre *Remarques sur les fondations urbaines de Narbonnaise et de Cisalpine au début de l'empire* (vol. I, pp. 73-96); d'E. Frézouls d'Strasbourg, sobre *Evergétisme et constructions publiques, étude comparative: la VII région et la Gaule Narbonnaise* (vol. I, pp. 211-222); de Ch. Petrie, director de l'École Française de Roma, amb una *Note sur la christianisation de la «Ligurie»* (vol. II, pp. 351-380); d'H. Lavagne de París, sobre els *Mosaïques de Ligurie et Narbonnaise: similitudes, parentés, influences* (vol. II, pp. 381-394); de M. Mayer, I. Rodà i A. Alvàrez de Barcelona, sobre *La importación del mármol en época romana. El ejemplo de Ventimiglia y su contraposición con el litoral norte de la Tarraconense* (vol. III, pp. 497-524) i de F. Pallarès de Bordighera, amb unes *Considerazioni generali sulla topografia di Albintimilium* (vol. III, pp. 597-604).

També hi ha un petit nombre de contribucions que, tot i apuntar alguna relació amb Luni, dediquen la seva atenció preferent o a temes de caràcter més general o a d'altres zones geogràfiques, com són les del prof. R. Etienne de Burdeus, *À propos de quelques basiliques de Gaule et de la Péninsule Ibérique* (vol. I, pp. 37-52); de P. Sommella de Roma, sobre *Modelli urbani romani in età repubblicana* (vol. I, pp. 97-122); les de G. Bermond i D. Scagliarini, sobre aspectes de l'Emilia-Romagna: la primera amb *La ceramica a vernice nera a Ravenna* (vol. III, pp. 555-566) i la segona, amb *Architettura e decorazione nelle domus e nelle villae dell'Emilia e Romagna*

(vol. III, pp. 567-596), i la de G. Cavalieri de Verona, amb un *Appendice sulla decorazione architettonica dei monumenti forensi* (vol. I, pp. 149-194).

Completen els tres volums d'actes del col·loqui, tres apèndixs. El primer d'ells va formar part física de la reunió (de M. Sannazaro, *Appendice. Note tecniche preliminari sui pavimenti a mosaico rinvenuti nell'area della cattedrale lunense*, vol. II, pp. 321-330) i, més que un apèndix a les actes en general, ho és de la contribució de S. Lusuardi sobre la catedral de Luni. Els altres dos apèndixs són contribucions que no van formar part del col·loqui, però que han estat excepcionalment incloses en les actes per raó del seu interès respecte de dos punts àmpliament discutits al col·loqui: el *Portus Lunae* i el marbre (de S. Pesavento, *Gli scali portuali di Luni nel contesto della rotta da Roma ad Arles*, vol. III, pp. 617-642 i de F. Terracina, *Importazione di marmi bianchi per uso architettonico nella Cisalpina: il caso di Verona*, vol. III, pp. 643-660).

Els volums inclouen també, com és preceptiu en un col·loqui, les intervencions fetes a les diferents contribucions, punt sempre important que pot aportar noves iniciatives i reflexions sobre els temes exposats i que en aquestes actes ha estat centralitzat al final de cada volum, sense respectar ni el format *contribució-intervencions* (més directe, accessible i còmode), ni el de *sessió científica-intervencions a les comunicacions de la sessió*. Han preferit els editors recollir les intervencions, agrupant-les per dies de col·loqui

(tres grups, doncs, d'intervencions), amb la qual cosa la dispersió és notable (per exemple, les interessants intervencions a la contribució de Ch. Pietri, inclosa al vol. II, pp. 351 ss., es troben al vol. III, pp. 605 ss.).

També és notable la manca d'adequats índexs finals per facilitar l'accés a la rica informació que contenen les actes: si, com ens sembla que s'aconsegueix, aquestes són una recapitulació, posada al dia i relleuament dels estudis sobre la romanització del N d'Itàlia i del SE de França, ens sembla imprescindible que aquest nou instrument de treball contingui (i és imperdonable que no ho contempli), pel cap baix, un *index nominum*, un índex geogràfic i un *index rerum*.

En qualsevol cas, i deixant una mica de banda aquests i d'altres petits problemes que ajuden a millorar el funcionament d'unes actes, aquestes que ara recensionem contenen una importat i miscel·lània informació que caldrà tenir en compte quan s'estudiï, sobretot, la zona de les Gàl·lies Cisalpina i Narbonesa i la seva romanització, a més de fer-se imprescindible per a tots aquells que vulguin acostar-se amb garanties al coneixement concret de la zona lligur i, molt especialment, de Luni.

Joan Gómez Pallarès